

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
Бондаренко Юлії Анатоліївни

на дисертаційне дослідження Литовченко Світлани Віталіївни «Теоретико-методичні засади корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху», представленого на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка

Актуальність теми виконаної роботи,

її зв'язок із планами відповідних галузей наук

Державна політика у напрямі розвитку освіти суголосна зі світовим та європейським досвідом і вибудовує суспільні відносини на основі демократичних цінностей, утвердженні філософії толерантності та рівності.

Забезпечення доступності до якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами на всіх рівнях визначено стратегічним завданням і пріоритетом національної політики. Як інвестиція держави у людський капітал та суспільство сталого розвитку пріоритетною сферою у системі освіти визнана дошкільна з акцентуацією на розвиток і підтримку дітей з особливими потребами.

У зв'язку з модернізацією освіти дітей з особливими освітніми потребами, збільшенням їх кількості важливим завданням визначено впровадження системи раннього втручання, а саме – раннє виявлення особливостей розвитку дитини, діагностику, комплексну міждисциплінарну оцінку, психолого-педагогічний та корекційно-розвивальний супровід.

У цьому контексті потребують підтримки та відповідних розвивальних технологій діти із порушеннями слуху, які становлять окрему групу серед вихованців з особливими освітніми потребами «з огляду на особливі потреби у комунікації».

Зосередження уваги на важливості раннього розвитку, раннього втручання та дошкільної освіти дітей з порушеннями слуху, відсутність

відповідних теоретичних та методичних основ корекційно-розвивального супроводу актуалізувало вибір теми дисертаційної роботи: «Теоретико-методичні засади корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху».

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України за напрямом «Теоретичні та методичні засади освіти дітей з особливими освітніми потребами», комплексних тем відділу освіти дітей з порушеннями слуху «Особистісно орієнтовані технології навчання дітей з порушеннями слуху в контексті соціокультурного підходу» (Державний реєстраційний номер 0115U000202) та «Теоретико-методичні засади навчання дітей з порушеннями слуху в умовах модернізації освіти» (Державний реєстраційний номер 0118U003346).

**Наукова новизна одержаних результатів,
їх значення для науки й практики**

Наголошуючи на найсуттєвіших здобутках дисертаційної роботи, вважаємо за необхідне зазначити результати, що мають безперечну новизну, а саме: теоретичне обґрунтування системи корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху та розробка концептуальних засад її організації і реалізації в умовах спеціальних та інклюзивних закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрах; визначення сутності дефініції «системний корекційно-розвивальний супровід дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху».

Особливо цінним, на нашу думку, є розробка теоретичної моделі системного корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху з визначенням змісту, напрямів, етапів, соціально-педагогічних та організаційних умов, окресленням методичних засад, форм та сучасних технологій.

Результати, отримані автором у процесі наукового пошуку, безперечно

мають значення для розвитку вітчизняної науки і практики, зокрема сурдопедагогіки, що полягає у можливості: реалізації фахівцями спеціальних та інклюзивних закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів системи роботи з корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху на основі сучасних підходів й інноваційних технологій; використання окремих змістових і методичних складових як автономних програм розвитку і корекції для дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху; введення науково обґрунтованих коректив до навчальних програм підвищення кваліфікації педагогів та консультування батьків, при підготовці, перепідготовці кадрів, проведенні нових теоретичних та експериментальних досліджень тощо.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації

Вірогідність результатів дослідження забезпечується: методологічним та теоретичним обґрунтуванням вихідних його положень; застосуванням системи методів, адекватних меті, предметові та завданням дослідження, репрезентативністю вибірки; поєднанням методів кількісного та якісного аналізу емпіричних даних; ефективністю експериментальної роботи, що проведена в умовах реального освітнього процесу закладів дошкільної освіти, інклюзивно-ресурсних центрів.

Достовірність результатів роботи підтверджується широким оприлюдненням й апробацією основних положень та результатів дослідження на науково-практичних заходах міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів, курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників, шляхом обговорення на засіданнях відділу освіти дітей з порушеннями слуху (лабораторії сурдопедагогіки) та вченої ради Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Основні результати дослідження відображено у 65 працях, з яких 2 монографії (1 одноосібна); 12 посібників, що виконані у співавторстві; 22 (21

одноосібна) статті, з них 2 статті у наукових періодичних виданнях інших держав та 20 статей у наукових фахових виданнях України, у тому числі 5 у виданнях, що включено до міжнародних наукометричних баз; 10 публікацій (9 одноосібних) апробаційного характеру; 21 – інша публікація (12 одноосібні).

Результати дослідження впроваджено у практику роботи спеціальних та інклюзивних закладів освіти, в яких навчаються діти з порушеннями слуху, інклюзивно-ресурсних центрів, що підтверджено відповідними довідками.

Наукова робота характеризується вагомістю та репрезентативністю джерельної бази. Зокрема, звертає на себе увагу використані 508 найменувань, з них – 83 іноземними мовами. До складу джерельної бази входять документи й аналітичні матеріали з питань спеціальної та інклюзивної освіти, підготовки фахівців до роботи з дітьми з порушеннями слуху, інформаційно-аналітичні матеріали міжнародних та національних інституцій, наукові й навчально-методичні роботи зарубіжних теоретиків і практиків спеціальної освіти, зокрема сурдопедагогіки.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Оцінюючи зміст й завершеність дисертації Литовченко Світлани Віталіївни на тему «Теоретико-методичні засади корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху» відмітимо, що вона є цілісним структурованим дослідженням, зберігає логічну послідовність та комплексність викладення матеріалу як на рівні роботи в цілому, так і в межах кожного окремого розділу, складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний зміст дисертації викладено на 548 сторінках, з них основного тексту – 413 сторінок.

Автором коректно визначено та аргументовано науковий апарат, позитивне враження справляє розробка методологічної основи дослідження. Слід відзначити вміння дисертантки узагальнювати й систематизувати теоретичний матеріал, що принагідно представлено у першому розділі дисертаційної роботи *«Організація супроводу дітей з порушеннями слуху раннього та дошкільного віку як об'єкт теоретичного аналізу»*.

С. В. Литовченко представлено аналітичний огляд психолого-педагогічної та сурдопедагогічної літератури й визначено системний підхід до корекційної спрямованості освітнього процесу як особливість спеціальних закладів освіти, що ґрунтується на значному досвіді із запозиченням його у сферу інклюзивної освіти.

На увагу заслуговує здійснений автором глибокий аналіз історико-педагогічних досліджень з розвитку теорії і практики освіти дітей з особливими освітніми потребами в Україні, науково-методичних праць, що актуалізують питання організації якомога ранньої допомоги дітям із порушеннями слуху, необхідності організації відповідної психолого-педагогічної, корекційної допомоги.

У контексті здійсненого Світланою Віталіївною Литовченко історичного аналізу вважаємо за доцільним розгляд нею еволюції поглядів на проблему інвалідності та ставлення до людей, які мають певні особливості розвитку у межах медичної та соціальної моделі, що дало можливість висновувати про важливість організації корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху як одного з інструментів подолання соціальних бар'єрів.

Акцентуємо увагу на тому, що відповідно до сучасних міжнародних підходів до розуміння супроводу, зокрема корекційно-розвивального, автором надано пріоритет розвитку особистості, а не корекції. На основі глибокого теоретичного аналізу представлено визначення сутності системного корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху.

Теоретично вагомим, на нашу думку, є матеріал другого розділу дисертаційної роботи *«Теоретичні засади та реалізація ранньої допомоги дітям з порушеннями слуху»*.

Відмітимо здійснений Світланою Віталіївною аналіз вітчизняного та передового зарубіжного досвіду, у процесі якого вона дійшла висновку щодо актуальності розроблення національної Програми скринінгу слуху та раннього втручання для дітей з порушеннями слуху, створення нормативного забезпечення щодо державного фінансування та механізмів реалізації, чітких протоколів скринінгу і діагностики як необхідної умови забезпечення комплексного супроводу дітей із порушеннями слуху.

Заслуговує на увагу ґрунтовний аналіз низки нормативних документів та досліджень науковців щодо категорії «раннє втручання» та узагальнених вихідних положень щодо такої послуги, уточнення сутності поняття «раннє втручання щодо дітей з порушеннями слуху» з характеристикою ключових складників цієї системи, визначенням умов її ефективності реалізації.

На позитивну оцінку заслуговують запропоновані автором моделі центрів раннього втручання з акцентом на їх організацію на базі спеціальних закладів та інклюзивно-ресурсних центрів. У цьому контексті Світлана Віталіївна дійшла висновку щодо необхідності створення адаптивно-превентивного середовища, яке сприятиме підвищенню рівнів розвитку дитини, покращенню емоційного та психологічного стану сім'ї та досягненню кінцевої мети корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху.

На підтримку й позитивну оцінку в рецензованій роботі заслуговує третій розділ *«Сучасний стан розвитку теорії і практики дошкільної освіти дітей з порушеннями слуху»*.

На підґрунті теоретичного аналізу та аналізу педагогічної практики автором проаналізовано систему дошкільної підготовки дітей з порушеннями слуху в Україні з описом існуючих моделей здобуття ними дошкільної освіти, окреслено певні зміни/доповнення до них, актуалізовано шляхи

подальшого розвитку адаптивно-превентивного середовища на різних етапах корекційно-розвивального супроводу дитини з порушеннями слуху.

На увагу заслуговує проведений аналіз практики шляхом експертного опитування 350 фахівців, результати якого дозволили автору окреслити низку ключових проблем у якості перспективи подальшого дослідження.

Цінним, з педагогічної точки зору, є четвертий розділ дисертації *«Корекційно-розвивальний супровід як система підтримки і психолого-педагогічної допомоги дітям раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху»*, зокрема презентація експериментальної моделі вищезазначеної системи, розробка якої ґрунтується на світоглядних ідеях та ключових цінностях і враховує наступність у розвитку дитини від дошкілля до початкової школи.

Відзначимо виділенні автором соціально-педагогічні та організаційні умови ефективної реалізації системи корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з акцентом на діяльність ІРЦ як інноваційної освітньо-консультативної установи.

Цінним для практики спеціальної освіти є розроблені автором зміст та форми надання системного корекційно-розвивального супроводу дітям раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху.

Представлений дисертанткою аналіз результатів формувального етапу дослідження засвідчив ґрунтовність проведеної експериментальної роботи і підтвердив ефективність авторської системи корекційно-розвивального супроводу, що актуалізує підвищення фахового рівня компетентності педагогів щодо організації комплексного супроводу дітей з порушеннями слуху.

Дисертація Світлани Віталіївни Литовченко засвідчує здійснену ґрунтовну пошукову й аналітичну роботу, опрацювання та узагальнення значного масиву інформації. Дисертаційне дослідження характеризується достатнім рівнем обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Оцінювання змісту дослідницької роботи уможливорює

стверджувати, що поставлена в ній мета у процесі вирішення головних завдань досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Представлений автореферат відповідає вимогам МОН України до авторефератів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Зазначимо, що зміст автореферату та основні положення дисертаційної роботи Світлани Віталіївни Литовченко є ідентичними. Автореферат стисло передає зміст дисертації і не містить наукових висновків, які відсутні в дисертації.

Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження С. В. Литовченко, водночас можна висловити такі зауваження та побажання, врахування яких могло б надати роботі більшої цілісності і завершеності:

1. Позитивно оцінюємо цілком правомірний вибір дисертанткою методологічних підходів до вивчення проблеми, що складають методологічний рівень концепції дослідження, а саме: системний, діяльнісний, аксіологічний, антропологічний, дитиноцентрований, соціокультурний, особистісно орієнтований, компетентнісний. Зазначені підходи є традиційними для вивчення проблем у межах педагогічної галузі. Водночас у контексті дослідження системи супроводу дітей з порушеннями слуху правомірним, на наш погляд, було б визначення у цьому переліку середовищного підходу, що визначає вплив соціального контексту на процес створення умов для залучення дитини з особливими потребами в освітній простір.

2. Автором підкреслюється, що сучасною тенденцією у галузі реабілітації дітей з порушеннями слуху є стрімкий розвиток медичних технологій та технічних засобів (надпотужні слухові апарати, кохлеарна імплантація); водночас акцентовано, що діти, які отримали технічну підтримку, потребують реабілітаційного періоду, на якому особливо значущим є супровід фахівців психолого-педагогічного профілю. Відтак доцільним є більш детальне висвітлення особливостей супроводу дітей з кохлеарними імплантами, що має свою специфіку, є інноваційним та актуалізується у зв'язку із суттєвим збільшенням кількості дітей, що проімплантовано.

3. Заслуговує на позитивну оцінку детальне висвітлення організаційного компоненту системного супроводу дітей з порушеннями слуху, виокремлення моделей центрів раннього розвитку, варіантів здобуття дошкільної освіти. На нашу думку, його доцільно було б доповнити регіональним аспектом (особливості організації та корекційно-розвивального супроводу у великих містах та відділених регіонах).

4. Одним з ключових понять дисертаційного дослідження є «адаптивно-превентивне середовище для дітей з порушеннями слуху раннього та дошкільного віку», створення якого розглядається як умова забезпечення системного корекційно-розвивального супроводу. У контексті сучасних міжнародних підходів до якісної дошкільної освіти це цілком правомірно. Водночас, у нормативних документах, вітчизняних концепціях більшою мірою йдеться про розвивальне, комунікативно насичене, природне середовище для дітей зазначених вікових груп. На нашу думку, варто було б окреслити різні позиції щодо такого аспекту, зокрема представлені у працях українських учених у галузі спеціальної педагогіки.

5. Цілком доцільною є увага дисертантки до раннього втручання, що відповідає сучасним міжнародним підходам у сфері супроводу дітей з порушеннями слуху. Дискусійним вважаємо питання про правомірність розгляду раннього втручання як етапу корекційно-розвивального супроводу,

натомість його доцільно представляти як цілісну систему, яка потребує детального обґрунтування, може розглядатися як предмет окремого дослідження.

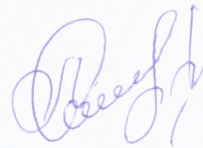
Загальний висновок

Означені зауваження та рекомендації не применшують загального позитивного враження і наукового значення дисертаційного дослідження С. В. Литовченко на тему «Теоретико-методичні засади корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху» для теорії і практики спеціальної та інклюзивної освіти.

Актуальність, наукова обґрунтованість, новизна, отримані результати доводять, що дисертаційна робота С.В. Литовченко на тему «Теоретико-методичні засади корекційно-розвивального супроводу дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху» є завершеним, самостійним науковим дослідженням, що відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів № 656 від 19 серпня 2015 р. та за №1159 від 30 грудня 2015 р.), а її автор – С.В. Литовченко – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри
спеціальної та інклюзивної освіти
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

Ю.А. Бондаренко

